دەریای مردوو
ئامادەکردنی: فوئاد محەمەد

fuad.karem@yahoo.com

((پێشەکی))

لە نزمترین شوێن لە جیهاندا لە ژێر ئاستی دەریاوە دۆڵی ئوردونە کە (دەریای مردوو)ش دەکەوێتە ناوەندیەوە .. ئەمە دیمەنێکی سروشتی جوانی دروست کردووە کە وێنەی نیە . وە لە نزیك ئەم دۆڵەوە بەرەو خۆرئاوا کۆمەڵێك شاخی بەرز هەیە کە دیارترینیان بەرزاییەکانی (قودس) و وە لە خۆرهەڵاتەوە بەرزاییەکانی (بلقاء) و بانەکانی (سلگ) ە ..

سیحری جوانی ئەم سرووشتە بۆتە هۆی ئەوەی کە ئەم ناوچەیە و بەتایبەتی ئەم سەر بەحرە ببێتە شوێنی گەشت و گوزاری گرنگ و چەندین شوێنی گەشتیاری تیادا کراوەتەوە .. لەبەر گرنگی ئەم شوێنە لەڕووی جوگرافی و جوانی سروشتەکەی لە لایەك و سەیر و سەمەرەی ناوی ئەم دەریایە و ئەو سوودانەی کە هەیەتی ... بە پێویستم زانی ئەم ڕاپۆرتە ئامادە بکەم بۆ ئەوەی ببێتە مایەی زانیاریەکی دروست و باش بۆ قوتابیان و لەکاتی بیستنی ناوی دەریای مردوو سەرسام نەبین و بزانین ئەم دەریایە چیە ... بەهیوام بەسوود بێت بۆ هەموو لایەك ...

وێنەی جوگرافی دەریای مردوو

دەریای مردوو :

دەریایەکە دەکەوێتە نێوان خۆرئاوا (الجفە الغربیە) ئوردون و فەلەستین وە ڕوباری ئوردون دەڕژێتە ناوی , وا دادەنرێت وەک قوڵترین خاڵی وشکانیە لە جیهاندا ئەم دەریاچەیە درێژیەکەی ٨٥ کیلۆمەتر دەبێت پانتاییەکەی ١٥ کیلۆمەتر و حەوت سەد مەترە نزمایی لە ئاستی ڕووی دەریای سپی ناوەڕاست ٣٩٢م ڕووبەری ئەم دەریاچەیە نزیکەی ٩٤٥ کیلۆمەتر چوارگۆشە دەبێت , وە وە قوڵترین قولایی دەگاتە ٤٠١ مەتر وە جەزیرەی (اللسان) دەیکات بە دوو بەشی نایەکسانەوە بەشی خوارووی بەشێکی خوێیاویە و قوڵیەکەی نزیکەی (٦-٨) مەتر دەبێت . وە لە گرنگترین سەرچاوەی ئاوی ڕووباری ئوردون دەڕژێتە ناوی لە بەشی سەروو , وە لە ڕۆژهەڵات لە دۆڵی (زرقاء ماعین) و (سیل موجب) , لە خۆرئاواوە لە (عین جدی). ناوی ئەم ڕووبارە بە عەرەبی (بحر المیت)ە .

لە نێوانی ئەم دوو زنجیرە شاخەدا و لە ناو دۆڵی ئوردون لە سەرو تا خواروو روباری ئوردون دەیگرێتەوە , ئەم روبارە پیرۆزە بە پیت و فەڕ ە کە بوەتە مایەی ژیان و جوانی و کە بووەتە مایەی کەشێکی نیمچە گەرم لە زستاندا .. بە سەبەتەی خواردنی ئوردون ناوزەند دەکرێت . کە چەندین بەڵگە هەن بۆ هەبوونی چەندین شارستانی و چەندین شاری بەناوبانگ کە دروست کراوە لە سەری وە بە درێژایی مێژوو باس کراوە لە کتێبە پیرۆزەکاندا وەك (سدوم – عامورە - ادما - زوار) و چەندین شاری تر .

لە هەموو جیهاندا روبەرێکی ئاوی وەکو دەریای مردوو نیە لەو ِ وانگەی نزمی لە ئاستی ِ ووی دەریا و ئاوە زۆرە خوێیاویەکەی هەرچەندە کە ئاوی لە روباری شیرینی ئوردون وەردەگرێت . سوێری بەشی سەرەوەی ئەم دەریایە دەگاتە پێنج هێندەی سوێری زەریاکان و ئەم ِ ێژەیە دەگۆ ِ ێت بپێی ی قولایی, وە ناونانی ئەم دەریایە بە مردوو لەبەر نەبوونی زیندەوەرانە تیایدا هەرچەندە هەنێك جۆری بەکتریا و کەڕ وو (فگریات)ی زۆر ووردی تیادا هەیە . , وە ئاوی ئەم دەریایە چەندین کەسایەتی مێژوویی ناسیوە وەك (کهیرودس – کیلوباترا شاژنی جوانی فیرعەونەکان) وە زۆرێك لە دەسەلآتداران و فەرمانر ِ ەوایان و پزیشکان و پاشاکان . وە تا ئێستاش سالآنە هەزارەها فەوجی گەشتیاری لە میوانان و خەڵکانی ناو ئوردون و بێگانە کە لێکۆڵینەوە دەکەن لەسەرچارەسەر و جوانی و ئارامی و کەشی نیمچە گەرمی لەچاو ئاوە گەرمەپر ِ خوێ و ئێودیۆم و پۆتاسیوم و پرۆمین و مەنگەنیزەکەی . دەریایەکە دەوڵەمەندە بەخوێ و کانزا کە بووەتە سەرمایەیەکی گەورە کە ئەتوانرێت سوودیلێ وەربگیرێت لە بوارە جیاجیاکاندا چ لە بواری پیشەسازی یان لە بواری پزیشکی و چارەسەردا . لەبەر ئەوەی ئاوی دەریای مردوو دەوڵەمەندە بەخوێ وقور ِ ی دەرهاتوولێ ی کە بۆ زۆرێك لە نەخۆشیەکانی پێست بەکار دێت . ئەمە و ئاسانی مەلە کردن لەم ئاوەدا لەچاو ئەور ِ ێژە زیادە خوێیەی کە تیایدایە مرۆڤ پێویستی بە هونەری مەلە کردن نیە کە دەتوانرێت مرۆڤ لەسەر پشت بکەوێت و لە ئاودا بمێنێتەوەبێ ئەوەی نقوم بێت و ئاوەکە لاشەی مرۆڤەکە هەڵدەگرێتبێ بەکار هێنانی هونەری مەلەوانی .

دەریای مردوو ئاوی ئەم ناوچەیەی گەمارو داوە ور ِ یژەی بەهەڵم بوونی دەکەوێتە سەر زۆری و کەمیخوێ تیایدا .

دەریای مردوو بەرەو نەمان دەچێت بەهۆی کەم بوونەوەی ِ ێژەی ئەو ئاوەی کەتێ ی دەچێت . وە ئەو بەربەست و وشك کردنەوەی ئاوانەی کە لەسەر روباری ئوردون کراوە ِ ێژەی ئاوی گەیشتووی زۆر کەم کردۆتەوە کە دەگاتە ناو دەریاکە کە هەڕ ەشەی ووشك بوونیلێ دەکات .

کەناری دەریای مردوو وە ڕێژەیەک خوێی کەڵەکە بوو لەسەری

دەریای مردوو بە ناوچەیەکی گەشت و گوزاری چارەسەری چالاك دادەنرێت لە ناوچەکە . کە دەڵێن ئەو خوێیەی کە تیایدایە زۆرێك لە نەخۆشیەکانی پێست چارەسەر دەکات وەك (بالوکە و حەساسیەت) ی جۆراوجۆری پێست . کاتێك ئاوی دەریاکە دەگات بە بەردی کەنارەکانی بەردەکەو ڕەنگ دەکات بە ڕەنگی بەفر لەبەر بوونی ئەو خوێیەی کە بەسەریەوە دەمێنێتەوە . لەو وانگەی پیشسازیشەوە سوودێکی زۆری هەیە بە دروست کردنی کۆمپانیای وەبەرهێنانیخوێ و ئامادەکاری چارەسەری و جوانکاری .

بیرۆکەی پرۆژەیەك هەیە بۆ گەڕانەوەی ژیان و زیاد کردنی ئاوو بۆ دەریای مردوو لەڕێگەی کردنەوەی کەنداوی ئاو بو کۆکردنەوەی ئاوی دەریای مردوو وە سوود وەرگتن لە تاقگەی ئاوەکە بۆ بەدەستهێنانی ووزەی کارەبا .

پێشینان زۆریان نوسیوە لەسەرخوێ ی ئاوی دەریای مردوو و تاڵی ئاوەکەی . وە دەریای مردوو ناوێکی زۆری هەڵگرتووە لەوانە (البحیره الممیت – بحیره زغر (زغر ابن لوگ) – بحیره لوگ) . یاقوت نوسیویەتی :

وەکو دەریاچەی (منتنە) ئەویش دەریای (زغر) ە و هەروەها پێیشی دەڵێن (مقلوبە) کە دەکەوێتە ڕۆژئاوای ئوردون نزیك (اریحا) ئەم دەرچاچەیە وا ناوزەند دەکرێت کە نەفرەتلێکراوە و هیچ شتێك سوود لەم ئاوە ناکات و هیچ ئاژەڵێکیشی تیادا ناژی و بۆنێکی زۆر ناخۆشیشیلیَ دێت. هەندێك ساڵ دەڵێن ئەم دەریاچەیە ئاوەکەی هەڵدەچێت و هەرکەسێك و هەر شتێکلیَ ی نزیك بێتەوە بەهیلاکی دەبات تەنانەت گوندەکانی دەوروبەریشی چۆڵی دەکەن و پاش ماوەیەك خەڵکانێکی تر دێن تیایدا دەژین , هەرشتێك بکەوێتە ناو ئەم دەریاچەیەوە هیچ سوودی نامێنێت و تێکی دەدات تەنانەت داریش کاتێك دەکەوێتە کەناری دەریاچەکەوە ئاوەکە دەیبات و دەسوتێت , کەسیش ناتوانێت مەلەی تیادا بکات..

ڕێخی ڕوباری ئوردون

زۆر سوپاس بۆ کاك فوئاد
ئەم فایلەتان ثێشتووە لە ڕێطەي طؤظاري ئاطانامەوە

ئامادەکاری گۆڤار: هادی ئەمین

hadi.ameen@gmail.com

٠٧٧٠٢٢٠١٨٩٨

ئەدرەسی ئاگانامە:

https://groups.google.com/group/aganame?hl=ar